

Sammanfattning av diskussioner på konferensen *Framtidens lantbruk i Västra Götaland*

Framtidens lantbruk är en plattform för tvärvetenskaplig forskning på SLU med inriktning mot hållbar lantbruksproduktion och markanvändning. Vår regionala konferens 2015, *Framtidens lantbruk i Västra Götaland*, ägde rum i Vara den 12 november i samarrangemang med LRF Västra Götaland, Hushållningssällskapet Skaraborg, Länsstyrelsen Västra Götalands län, Västra Götalandsregionen och SLU Skara. En viktig punkt i programmet var en gruppdiskussion där deltagarna fick ge sina synpunkter på frågor som rör villkoren för framtidens bönder, och attraktionskraften i utbildning och arbete inom den gröna näringen. Anteckningarna från de 12 grupperna med totalt cirka 70 deltagare, med erfarenhet som lantbrukare, lärare, tjänstemän och forskare, är sammanfattade här nedan som ett inspel till arbetet med den svenska livsmedelsstrategin.

Sammanfattning

- De många olika typerna av lantbruksföretag, av vitt skilda storlek, och med olika driftsinriktning, marknadsföring och konsumentgrupper, är en styrka som bör bevaras.
- Rekryteringen av nya lantbruksföretagare, med olika bakgrund, måste underlättas genom stöd för att starta och utveckla företaget.
- Åtgärder måste vidtas för att undvika att åkermark blir spekulationsobjekt, med investmentföretag som markägare och arrendatorer som brukare.
- Ett livskraftigt lantbruk är motorn för landsbygden, men en levande landsbygd är också en förutsättning för att svensk livsmedelsproduktion ska kunna utvecklas.
- Satsningar på samhällsservice utgör en grundförutsättning för att människor ska kunna, och vilja, bo och arbeta på landsbygden.
- Matens kvalitet måste sättas i fokus på ett bättre sätt. Med ökat intresse och större kunskap ökar också förståelsen för produktionsvillkoren, bondens arbete och behovet av svensk livsmedelsproduktion.
- Det finns ett behov av utbildad arbetskraft, men det behövs bättre marknadsföring av utbildningarna och i grunden höjd status för det många gånger avancerade arbetet inom den gröna näringen.

Vem är framtidens bonde?

Uttrycket *Framtidens bonde* bör bytas ut mot *Framtidens bönder* för att markera diversiteten hos såväl företagare som företag. Nyligen publicerades en rapport som visade att antalet heltidsbönder i Sverige är bara cirka 16 000 st, en fortsatt kraftig minskning. Samtidigt finns det ett relativt stort antal deltidsbönder. Flera parallella trender kan urskiljas i dag; Stordrift, Driftsaktiebolag (samarbete, ofta arrenden) och Andelsjordbruk (som skulle kunna knyta samman stad och land).

Det behövs mer betoning av ***företagande och företagsekonomiskt lönsamhetstänkande***. Entreprenörer behövs, men basen måste utgöras av lantbruksdelen i företagen. Det kan också vara en fördel att vara anställd i ett större

företag, med fler medarbetare och en naturligare rollfördelning arbetsgivare – arbetstagare. Unga människor vill ha ”jobbarkompisar”.

Några ansåg att heltidsföretagaren är effektivare eftersom hen satsar mer på sitt företag. Andra tog upp att det finns en rädsla för att företaget måste vara jättestort för att man ska hänga med som lantbrukare, och att man inte ska se det som ett problem att det finns många deltidjordbrukare. Det behövs mer än ett ben att stå på i företaget. Det fokus som tidigare varit på specialisering kan i framtiden ändras till **diversifiering**, med t.ex. gårdsbutiker, bed & breakfast, små slakterier, blommor. Mer trädgård, mindre arealer och mindre kapitalinsats. Men det finns en risk att de mellanstora företagen försvinner, och kvar blir bara de verkligt exklusiva småföretagen och de mycket stora företagen som producerar billigt. Ökat samarbete i form av t.ex. maskinsamverkan eller delad personalstyrka nämndes som en väg att öka produktiviteten utan att tvingas till storleksrationalisering.

Flera betonade att **företaget måste vara lönsamt**, oavsett storlek, och att detta är svenskt lantbruks största problem. Lönsamhetskraven måste vara desamma som inom andra näringar. De ekonomiska förutsättningarna påverkar också nyrekryteringen av lantbrukare, i synnerhet eftersom markpriserna är fortsatt höga. **Ägandeförhållanden** är en viktig och intressant fråga, och det är inte självklart att ägare och brukare är samma person. Det finns en risk att utvecklingen går i en riktning där marken blir spekulationsobjekt, med större bolag som markägare och arrendatorer som brukare.

Framtidens framgångsrika lantbrukare beskrivs av gruppdeltagarna med orden **nyttänkare, entreprenörer, ödmjuka** (tar hjälp vid behov) och samarbetsvilliga. Det finns många som är eller skulle kunna bli intresserade av att starta som lantbrukare, såväl svenskar som nysvenskar, med eller utan jordbrukserfarenhet. Problemet kan vara att tröskeln är för hög för nystartare, eller att de inte släpps in. Generationsskiften sker i vissa fall för sent eftersom den äldre generationen ofta inte har något alternativ till att fortsätta som lantbrukare. Investeringskostnaderna för den yngre generationen, liksom för nystartare utifrån, är ofta oöverkomliga. Det måste vara möjligt att bedriva lantbruk utan att riskera att bli skuldsatt och leva på existensminimum resten av livet.

Stora hinder för nystartare kan innebära att utvecklingen inom näringen hämmas. Vissa delar av sektorn har försummat att arbeta med produktutveckling, och det finns ett **behov av processutveckling och nya sätt att jobba**. Det kan behövas experimentverkstäder likt ”Challenge Lab” på Chalmers för snabbare utveckling, och då kan personer utan jordbrukserfarenhet, men med passande utbildning vara ett viktigt tillskott.

Det krävs **åtgärder som underlättar för nystartare**, som modeller för generationsskifte, mentorskap för nystartare och kanske även stimulans av ägarbyte av halvt övergivna gårdar genom någon form av fastighetsskatt. I andra länder finns modeller där nyföretagare kan få sin start via befintliga företag, t.ex. genom att hyra in sig i tomma ladugårdar. Det är också viktigt att skapa möjligheter att bygga nätverk, sociala och affärsmässiga, och skapa mötesplatser där de som vill avveckla och de som vill starta kan träffas.

Lantbrukets roll i samhället

Många, med vitt skilda bakgrunder, har en önskan att bli lantbrukare, men några deltagare ansåg att det blåser en kraftig motvind i medierna och att bilden av landsbygden och den gröna näringen är alltför negativ. Samtidigt visar LRF:s egna undersökningar, år efter år, att förtroendet bland allmänheten för svenskt lantbruk är mycket stort. Det finns också en bild av hur det är att vara lantbruksföretagare, med möjlighet att styra sitt eget arbete och chans att utveckla sitt företag som **positiva drivkrafter**. Det är ett hårt, men omväxlande, arbete och det finns en stolthet över att bidra till produktionen av livsmedel. Till de negativa sidorna hör den stora bundenheten, brist på arbetskamrater och en rädsla för att bli ensam bonde i byn. Förr fanns det många gårdar, nu finns kanske bara en kvar i byn och ingen att bolla idéer med. Det är viktigt att få ha en fritid också, med tid för familjeliv och möjlighet till semester m.m. Avlastning i form av avbytare eller genom samarbete är viktigt.

En levande landsbygd gynnas av, och är en förutsättning för, den gröna näringen. I en framgångsrik livsmedelsstrategi är det mycket viktigt att betona **tillgång till service** som post, vårdcentral, skola och fungerande fibernätverk. Billiga bostäder är ofta en stor fördel, men det måste bli mer attraktivt av andra anledningar att bo på landet. Det kräver satsningar på friluftsliv, kultur och service, och ett ekonomiskt system som för tillbaka mer av de värden som skapas för tätorterna. Det finns stora möjligheter att skapa sociala aktiviteter på landsbygden, och det gäller att utnyttja de lokala förutsättningarna. Samarbete är viktig, men det krävs många nya och olika idéer.

Landsbygden måste kännetecknas av **diversifiering på olika plan**, såväl företag som innevånare; bönder, hästgårdar, och människor med skiftande idéer. Det är viktigt att hitta nischer och för att lyckas krävs marknadsundersökning och bra marknadsföring. Det finns många lyckade exempel, t.ex. satsningar på fiskodling och kaniner, och de holländska mjölkproducenter som lanserade mjölkautomat med försäljning på flaska. Tätortsnära odlare har en framtid (t.ex. växthus och grönsaksodling), och kan sägas vara kopplade till trenden att "den gröna vågen" stannar i staden: Medvetna konsumenter åker ut till gårdarna för att skörda på självplockning, eller köper andelar i produktionen.

Ett **ökat intresse för matens kvalitet** är viktigt ur folkhälsosynpunkt, men kan också föra med sig ökad förståelse för produktionsvillkoren och vilja att gynna svensk livsmedelsproduktion. Frågan om vi vill ha svensk mat och hög självförsörjningsgrad eller inte blir väsentlig och väcker värdefull debatt. Skolan bör tidigt ta upp livsmedelsfrågorna i undervisningen för att skapa ett större intresse, och t.ex. ge barn möjlighet att besöka gårdar i närheten. Undervisningsmaterial om lantbruk och livsmedelsproduktion kan också bidra till större intresse och förståelse.

Vad krävs av de gröna näringarnas utbildningar?

Det finns ett **stort behov av välutbildad arbetskraft** inom den gröna näringen, men många av utbildningsprogrammen misslyckas med att attrahera tillräckligt många studenter. Det gäller såväl för naturbruksskolornas gymnasieprogram som för SLU:s program för mark/växt-agronomer. Det framkom flera förslag för att förbättra utbildningarna och höja deras attraktionskraft:

- Bättre marknadsföring. Mer lantbrukskunskap behöver komma in i tidig ålder för att fler skall få upp ögonen för yrket. Ge positiv bild av lantbruket på Youtube etc. Bra exempel på intresseväckande utställningar finns på Ekocentrum och Universeums skogsmonter.
- Utbilda syokonsulenterna om de gröna näringarnas utbildningar.
- Det är viktigt att på gymnasieprogrammen ger behörighet till vidareutbildning.
- Bättre, fler och mer anpassade vuxenutbildningar ger bättre möjligheter till integrering av utlandsfödda. Vuxenutbildning, inte minst till nysvenskar, behöver utvecklas. Marknadsundersökningar behövs också: vilken kompetensutveckling behöver nysvenskarna?
- Vidareutbildning för lantmästare, agronomer m.fl. så de kan stötta nytänkande lantbrukare
- Företagsamhet och entreprenörskap måste bli viktigare i gröna utbildningar. Högre utbildning ska kunna leda till företagande, så att de som är utbildade startar företag på landsbygden. Stimulera entreprenörskap, då väcks nyfikenhet och lusten att söka kunskap. Det är också viktigt att lära sig mer om samverkan och kommunikation.
- Generellt behövs mer praktik i utbildningarna, att lära sig se vad som behöver göras. Studiebesök för att se de goda resultaten är stimulerande.
- Mer distansutbildningar – t.ex. vidareutbildningskurser. Fortbildningar typ SLU:s högre kurs i växtodling, grisproduktion etc.. Kortare deltidsutbildningar till nystartare.
- Närmare samverkan mellan branschen (LRF, länsstyrelser etc.) och SLU och andra utbildningar.